

Orvostörténeti szoborpanteon a Budai Irgalmasrendi Kórházban

Gömör Béla dr.

Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar, a III. Belgyógyászati Klinika Reumatológiai
és Fizioterápiás I. Sz. Tanszéki Csoportja a Budai Irgalmasrendi Kórház telephelyén

A Betegápoló Irgalmasrend budai kórházát és rendházát 1903. szeptember 29-én avatták fel, amiről a centenáriuma kapcsán folyóiratunkban már volt szó [1]. A Margit híd budai hídfője közelében, a mai Frankel Leó út 17–19. szám alatt álló épületben az akkori kornak megfelelő legmodernebb kórház kezdte meg működését, és itt kapott helyet a rend magyarországi tartományfőnöksége is. Egyébként a területen előzőleg is kórház állt, a „régí irgalmasrendi”, melynek lebontását 1901 februárjában kezdték meg. Az új épület tervei annak a Kiss István műegyetemi magántanárnak a nevéhez fűződnek, aki az I. sz. női klinika Baross utcai épületét is tervezte. Az új irgalmasrendi kórház kivitelezési munkáinak irányítását azonban nem vállalta el, azt Fligauf Károly végezte el. Kiss István fiatalon, 44 éves korában, a kórház fölavatása előtti évben el is halálozott.

1935 júniusában a kórház előcsarnokában jelentős átalakítási munkák kezdődtek, melyek keretében 17 mellszobor helyét is kivésték. A Magyar Nemzeti Levéltárban tanulmányozható az irgalmasrendi iratok között megmaradt Historia Domus. Az 1935. október 11-i dátumnál remekül olvasható kéziratos bejegyzésből tudhatjuk meg, hogy aznap derűs idő volt, és a kórház bejárati portálja (új szélfogó) teljesen elkészült [2]. Ekkor került átadásra a 17 darab terrakotta mellszobor is. Megvalósult a rendi szándék: „Kórházunk előcsarnokában elhelyezni óhajtjuk az orvosi tudomány magyar nagyjait.” Ezzel az orvostörténeti panteonnal nemcsak a kórház, hanem a főváros is jelentős művészeti alkotásokkal gyarapodott. Az Irgalmasrend komoly mecenatúrát gyakorolt, amikor a megmintázásokkal a magyar szobrászat akkori újabb nemzedékének tagjait bízta meg. A hét szobrász névsorban: Csorba Géza, Halmágyi István, Mikus Sándor, Pátzay Pál, Szomor László, Varga Oszkár és Vilt Tibor.

A szobrokról művészeti híradásként Mátyás Péter aláírásával cikk jelent meg: „Az Irgalmasok kórházának új szobrai” [3]. A névalírásként Kállai Ernő (1890–1954) művészettörténész alkalmanként használt álneve. A hat reprodukciós képet Máté Olga (1878–1961) neves fotográfus készítette.

A ma is látható 13 mellszobor a magyar fővárosban működött vezető orvosi személyiségeket ábrázolja. Fe-

leslegesnek tűnik e helyen a közismert nagy orvosegyéniségekről írni, mikor kötettszámba van olvasnivaló róluk. Így a leginkább Semmelweis Ignácra (1818–1865) vagy az első közegészségügyi tanszékünk vezetőjéről, Fodor Józsefről (1843–1901), továbbá Hőgyes Endréről (1847–1906), a kórtan hírességéről nem is szólnunk részletesen, s a többiekéről is csak néhány érdekességgel emlékezzünk meg.

A neves szülész-nőgyógyászok közül Semmelweisen kívül még ketten lelhetők föl a szoborgalériában. Kézmárszky Tivadar (1842–1902) 28 éven át volt Budapesten egyetemi tanár. Erről a szoborról írja az alkotójával, Csorba Gézával foglalkozó művészeti kötet, hogy: „nem elégedett meg a külső megjelenítést jellemző vonások, a bajszos-szakállas fej érzékeltes plasztikai megformálásával, hanem emberi lelki analízisre is törekedett” [4]. Kézmárszky szakmai és emberi nagyságáról kitűnő összeállítást olvashatunk [5]. Utóda Bárony János (1860–1926) lett, aki 23 éven át vezette az I. számú női klinikát, miközben 1922/23-ban az egyetem rektora is volt. Az akkori szokás szerint, mint az egyetem első számú megválasztott vezetője, ezt a szolgálatot egy évig töltötte be.

A legnagyobb magyar sebész, Balassa János (1814–1868) mellszobra Halmágyi István egyetlen itt szereplő alkotása. Balassa 1843-tól negyedszázadon át s így a forradalom és a szabadságharc idejében is vezette az akkori sebészeti klinikát.

Tanszéki utódai közül a szobrok között Pátzay Pál alkotásaként szerepel Dollinger Gyula (1849–1937), aki ezzel a mottóval írta meg visszaemlékezéseit: „a legfiatalabb orvosnemzedék lássa meg benne, hogy a magas célhoz rögzös, meredek út vezet, amelynek mentén csodás virágok is fakadnak” [6]. Atyja Karintiából bevándorolt szorgos német ember volt. A sebészet teljes vertikumával foglalkozott, de szinte kedvenc területe a csontok és egyéb mozgásszervek sebészete lett. 1889-ben följánlása nyomán engedélyt kapott, hogy az Irgalmas Kórházban (a régiben) saját költségén sebészeti osztályt rendezzen be. Teljes műtőterem-berendezést hozott a kórházba, elkülönített széptikus és aszeptikus részeken operáltak. „Itt, az Irgalmasok kórházában dolgoztam ki az alsó végtagok csonttöréseinek fennjáró gyógykezelését.” 1897-ben

elhalálozott Kovács József professzor (1832–1897), és Dollingert azonnali hatállyal megbízták a Sebészeti Klinika vezetésével, ahová 1898-ban a király ki is nevezte igazgatónak. 1919-ben vonult nyugdíjba. A hazai ortopédia megalapítójaként lehet elkönyvelni.

A másik nevezetes sebészszobor Verebély Tibort (1875–1941) ábrázolja. Dollingert követte a katedrán, s haláláig töltötte be az igazgatói állást. Híres volt nagy szigorúságáról. A felsőház tagja, a Corvin-koszorú, majd a Corvin-lánc tulajdonosa. Szintén a kórház épületéhez fűződő orvostörténeti adat, hogy fia, Verebély Tibor 1951 és 1978 közötti osztályvezetése tette nagyhírvé az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet (ORFI) sebészeti osztályát.

A belgyógyászat nagyjai közül az aránylag hasonlatos mellszobrok között ma is látható báró Korányi Frigyes (1828–1913) kőbe vésett arcma. Ő 37 éves koráig Szabolcs megyében dolgozott. A pesti, majd budapesti egyetemen 42 éven át volt klinikavezető, közben az 1886/87-es tanévben rektor. 81 éves korában nyugdíjazták.

Az említett *Magyar Művészet*-beli cikk hat illusztrációja közül az egyik Jendrassik Ernő (1858–1921) Szomor László által készített szobra. Jendrassik személyes példát adott arra, hogy akkortájt milyen közel állt egymáshoz az ideggyógyászat és a belgyógyászat. Éveken át az előbbi tárgykörből képezte magát külföldön, majd magántanár lett Budapesten. A millennium évétől, tehát még a régi irgalmasrendi kórházban, a belgyógyászat és ideggyógyászat főorvosa. Majd az egyetemen 1903-tól az ideggyógyászat nyilvános rendes tanára, 1909-től pedig az akkori II. Számú Belklinika (a mai I. számú épületében, a Korányi Sándor utcában) első igazgatója.

A negyedik nagy szakma, a gyermekgyógyászat képviselőjeként Bókay János (1858–1937) büszkje is föllelhető a kórházi előcsarnokban. Édesapja, a szintén gyermekgyógyász, dinasztiaalapító Bókai János volt. Bókay 1896-ban kapott nemességet a királytól, ekkor lett a Bókai névből Bókay.

Az 1817-ben működését megkezdő „régí” irgalmasrendi kórházban gyermekosztály is volt. A kórház lebontása előtti esztendőktől, majd az új épületben még hosszú éveken át itt működött neves gyermekgyógyászunk, Heim Pál (1875–1929). A szerencsétlen 1918-as évben került kinevezésre a megalakuló pozsonyi egyetem orvoskarára. Útja a továbbiakban Budapestre, majd Pécsre vezetett. A fővárosban az 1921/22-es tanévben ő lett az egyetem rektora. 1929-ben Budapestre nevezték ki Bókay helyére, de pár hónap múlva hirtelen elhalálozott. Megemlítésre érdemes, hogy Heim Pál még csak hat éve távozott az élők sorából, amikor a 17 szoborral együtt az övé is fölvatásra került az Irgalmas Kórház előcsarnokában.

Magára a kórházra vonatkozóan tehát különös jelentőséggel bír, hogy a megformált nagy orvostudorok közül három is itt működött az egyetemi katedra elfoglalása előtt.

Az I. emeleten látható egy nem orvosszobor. Jedlik Ányos bencés szerzetest Vilt Tibor alkotása mutatja be. Jedlik fizikus volt, és a dinamóelv, a villanymotor, valamint a szódavízgyártás föltalálása révén jogosan világhírű.

Nem tudni, hogy miért és mikor távolítottak el négy szobrot földszinti fülkéikből, de azok ma üresen ásitóznak.

Valaha a földszinten volt látható Gabriel Ferrara irgalmasrendi orvos-szerzetes szobra, mely további négy szoborral együtt a hét szobrász közül legjelentősebbnek mondható művész, Pátzay Pál munkája. A 17 ábrázolt közül ő az egyetlen nem magyar. A Milánóban, 1543 táján született Camillo von Ferrara gróf orvosnak tanult, és sebész lett. Az Irgalmasrendbe 48 éves korában lépett be, Gabriel rendi névvel. Hamarosan Rómába került, majd átvehette a rend vezetési feladatait. Nagy sikerrel gyógyított királyokat, uralkodókat, s jutalmul az adott országokban, városokban – a szegények orvosi ellátása céljából – újabb irgalmasrendi kórházakat alapíthatott. 1627-ben Bécsben halálozott el.

A másik szintén Pátzay-mű viszont nem orvost ábrázol, hanem Pázmány Péter XVII. századi esztergomi érseket. Ő jezsuita szerzetes volt, nagyhatású hitszónok, akit a magyarországi katolikus megújulás vezéralakjának tartanak. Személyes adományával hozta létre a nagy-szombati egyetemet.

A további két földszinti szobor Bókay Árpád (1856–1919) gyógyszer-tanász egyetemi tanárt, aki 1905-től haláláig a Magyar Balneológiai Egyesület elnöke volt, illetve Kétly Károly (1839–1927) belgyógyászt mutatta be. Az előbbi 27 éves korában foglalhatta el Hőgyes kólozsvári igazgatói helyét. Az utóbbi az 1883-ban kapuit megnyitó Szentkirályi utcai belgyógyászati klinikán először csak az „A” épületben lévő részt igazgatta (a két épület csak 1936-ban került közös irányítás alá), majd a több mint 40 éven át tanító Korányi Frigyes nyugdíjba vonulása után, 1908-tól lett az akkor még I. Számú Belklinika igazgatója. 74 éves korában adta át a helyét fiának, báró Kétly Lászlónak (1873–1936).

A szerzeteseknek, vagyis a kórház tulajdonosainak és üzemeltetőinek 1950. szeptember 7-én azonnali hatállyal el kellett hagyniuk az épületet. Villámgyorsan következett be az államosítás, létrejött a kérészetű Kunfi Zsigmond Kórház, mely a következő évben az Állami Reumakórházba tömörített osztályokkal egyesült, s elkezdte működését az ORFI.

Nagy a valószínűsége annak, hogy rögtön az államosításkor távolították el a négy földszinti szobrot. De az is lehetséges, hogy a későbbiekben, például azért, mert köztük volt az irgalmasrendi szerzetes Ferrara és Pázmány Péter. Előfordulhat, hogy a négy szobor valahol még ma is létezik. A lépcsőház és az emelet 13 mellszoborral túlélte a köztes fél évszázadot. 2000. július 1-jétől a törvény erejénél fogva az épületet vissza kellett szolgáltatni az eredeti tulajdonosnak. Azóta a 116 éves épület falai között ismét a Betegápoló Irgalmasrend budai kórháza működik.

Irodalom

- [1] Gömör B. Centenary of the building of Polyclinic of the Hospital Brothers of St. John of God in Budapest. [100 éves a Budai Irgalmasrendi Kórház épülete.] Orv Hetil. 2003; 144: 1889–1890. [Hungarian]
- [2] Historia Domus of the Buda Hospital of the Hospitaller Order of Saint John of God. Nemzeti Levéltár, Budapest, 1935. [Hungarian]
- [3] Mátyás P. New statues in Buda Hospital of the Hospitaller Order of Saint John of God. [Az Irgalmasok kórházának új szobrai.] Magyar Műv. 1935; 11: 297–300. [Hungarian]
- [4] Ecsery E. Géza Csorba. [Csorba Géza.] Corvina Kiadó, Budapest, 1978; p. 20. [Hungarian]
- [5] Papp Z. Tivadar Kézmárszky. In: Kapronczay K, Víz ESz. (eds.) Famous Hungarian doctors. Vol. IV. [Kézmárszky Tivadar. In: Kapronczay K, Víz ESz. (szerk.) Híres magyar orvosok. IV. kötet.] Galenus Kiadó, Budapest, 2003. [Hungarian]
- [6] Dollinger Gy. Eighty years from my life. [80 esztendő életemből.] Magyar Traumatológia, Ortopédia, Kézsebészet, Plasztikai Sebészet, Budapest, 1979. Reprint 1929-ből. [Hungarian]

(Gömör Béla dr.,
Budapest, Árpád fejedelem útja 7., 1023
e-mail: gomorbela@gmrbt.hu)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A MAGYAR PATHOLOGUSOK TÁRSASÁGA (MPT) és
a MAGYAR ONKOLÓGUSOK TÁRSASÁGA® (MOT®) – az Elnökség útján –
tudományos tevékenység támogatása céljából meghirdeti a

2019. évi „KROMPECHER ÖDÖN” pályázatot.

A pályázat/pályamunka témája, címe: „Az emlőrák modern szemlélete”

A pályamunka formája: tanulmány

A pályamunka díjazása: 150 000 Ft

A pályázat feltételei, benyújtásának és elbírálásának módja

A pályázók köre

A pályázatra orvostanhallgatók és fogorvostan-hallgatók nyújthatnak be pályamunkát.

A pályázat terjedelme

A pályamunka – az irodalommal és a dokumentációval együtt – legfeljebb 80 oldal terjedelmű lehet.

A pályamunka benyújtásának módja

A pályamunkát **jeligével** kell benyújtani.

A szerző nevét és elérhetőségét (évfolyam, lakcím, telefonszám, e-mail cím) lezárt borítékban – melyen a jelige feltüntetésre kerül – kell mellékelni.

A pályamunkát bekötve kell benyújtani, a címlapon szerepeltetve a „KROMPECHER ÖDÖN PÁLYÁZAT” címet és az évszámot.

A pályamunka szerkezete a tudományos publikációk szerkezetével azonos.

A pályamunka beadási határideje: 2019. november 30.

Budapest, 2019. március 8.

az MPT részéről:

Dr. Sági Zoltán
az MPT elnöke

Dr. Zalatnai Attila
az MPT főtitkára

Dr. Arató Gabriella
az MPT pénztárosa

a MOT® részéről:

Dr. Mátrai Zoltán
a MOT elnöke

Dr. Nagy Péter
a MOT főtitkára

Dr. Vincze Borbála
a MOT kincstárnoka

A pályamunka benyújtásának helye:

Semmelweis Egyetem, II. sz. Patológiai Intézet (Titkárság) – 1091 Budapest, Üllői út 93.

Az értékelés szempontjai: a mű eredetisége, a mű stílusa, szerkezete, a felhasznált irodalom korszerűsége.

A pályázat elbírálásának módja:

A pályázat kiírói a bírálóbizottság tagjait az aktuális téma szakértői közül választják ki.

A pályázat elbírálásának határideje: 2020. január hó 10.

Az eredmény kihirdetése az elbírálási határidőt követően, a **2020. évi első Országos Metszetkonzultáción, 2020. január 31-én** Krompecher Ödön leszármazottainak, valamint a kiíró Társaságok képviselőinek jelenlétében történik.

Az eredményt a kiírók a meghirdetéssel azonos módon nyilvánosságra hozzák, továbbá arról a nyertest külön, az elbírálási határidő leteltét követő 15 napon belül írásban is értesítik

Egyéb tájékoztatás

A bírálóbizottság jogosult a legjobb díjazott pályamunkák szakdolgozatként történő elfogadására javaslatot tenni.

A közzététel (kiírás, eredményhirdetés) a **Magyar Onkológia folyóiratban, a MOT® honlapján (www.oncology.hu)** és az **MPT honlapján (www.pathology.hu)** történik.